

Yrkehögskolan och transportsektorn

– därför är möjligheterna stora

Mats Lewan 2024
på uppdrag av Transportföretagen

TRANSPORTFÖRETAGEN

Innehåll

<i>Förord</i>	4
<i>Sammanfattning</i>	5
<i>Yrkehögskolan nu och framöver</i>	6
<i>Kurser och program</i>	6
<i>Praktik – lärande i arbete, LIA</i>	6
<i>Ansökan och antagning</i>	7
<i>Anpassning till arbetslivet</i>	7
<i>Näringslivets roll</i>	7
<i>Yrkesutbildning i andra länder</i>	8
<i>Nuvarande utbud på transportområdet</i>	8
<i>Pilotverksamhet – Nationell yrkesutbildning</i>	8
<i>Stora möjligheter för transportsektorn</i>	9
<i>Råd till medlemsföretag</i>	10

Förord

Transportsektorn har ett stort kompetensbehov, och allt tyder på att kompetensbristen kommer att fortsätta vara en stor utmaning under de närmaste tio åren. Enligt HUI Research kommer det med dagens rekryteringstakt att saknas mellan 52 000 och 85 000 medarbetare 2035, baserat på olika tillväxtprognoser¹.

Om man räknar in naturliga avgångar kommer totalt över 150 000 nya medarbetare att behöva rekryteras till 2035, enligt Transportföretagens undersökningar.

En lång rad pågående teknikskiften inom allt från elektrifiering och digitalisering, till nya bränslen och material, gör dessutom att de nya medarbetarna kommer att arbeta i en transportsektor som ser annorlunda ut, och i stor utsträckning därför behöver en annan kompetens än den som utbildningssystemet hittills har fokuserat på.

I det här perspektivet finns det stor anledning att titta på de unika möjligheter som Yrkeshögskolan erbjuder, både när det gäller en effektiv rekryteringsprocess med ett stort inslag av praktik och personkännedom, och när det gäller att leverera en kompetens med örat mot marknaden och sikte på framtiden.

Yrkeshögskolan står samtidigt inför flera utmaningar i sin strävan att utnyttja resurserna på bästa sätt.

Den här rapporten syftar till att belysa möjligheterna och utmaningarna, och även att lyfta fram vad företag i transportsektorn kan göra för att bäst ta vara på den potential som yrkeshögskolan har för att bidra till ett effektivt och långsiktigt rekryteringsarbete.

Rapporten bygger på en genomgång av information och material om yrkeshögskolan och om yrkesutbildning i Sverige och Europa, samt på intervjuer med representanter för transportföretagens medlemsföretag, utbildningsanordnare, Myndigheten för yrkeshögskolan samt Svenskt näringsliv.

Mats Lewan, journalist, futurist och forskningsanalytiker, har skrivit rapporten på uppdrag av Transportföretagen.

¹ <https://www.transportforetagen.se/globalassets/kompetensforsorjning/nyheter/transportnaringen-och-framtidens-arbetsmarknad-2022.pdf?ts=8da8b3e4ea4c180>

Sammanfattning

Rapporten konstaterar att Yrkehögskolan är en underutnyttjad möjlighet för företag i transportsektorn.

Sedan 2009 erbjuds avgiftsfri och studiemedelsberättigad yrkesutbildning på eftergymnasial nivå inom ramen för yrkehögskolan i Sverige. Utmärkande är att utbildningarna innehåller ett stort inslag av praktik – lärande i arbete eller LIA, och att de matchar det aktuella behovet i arbetslivet.

Anpassningen till aktuellt behov sköts av Myndigheten för yrkehögskolan, MYH, som godkänner YH-utbildningar.

Yrkehögskolan hade 2023 omkring 60 000 utbildningsplatser, och den står nu inför en kraftig expansion.

Näringslivet har en viktig roll i yrkehögskolan. Företag kan engagera sig i utbildningarna genom att medverka i planeringen, erbjuda gästföreläsningar, lokaler och utrustning, sitta med i ledningsgrupper, samt erbjuda studiebesök och LIA-platser.

Enligt en undersökning gjord av MYH 2024 uppgår arbetslivets bidrag till YH-utbildningarna till omkring 2,7 miljarder kronor. Cirka 87 procent av dessa är kostnader för LIA och LIA-handledning.

Det finns idag ett tiotal YH-utbildningar som rör transportsektorn inom allt från fartygsbefäl till fordonstekniker och trafiklärare. De flesta av dem är program på omkring 1,5 år.

Sedan 2024 bedrivs en pilotverksamhet under två år med en ny utbildningsform för vuxna som heter Nationell yrkesutbildning, NY. Till skillnad från YH är den på gymnasial nivå. En målsättning är att minska bristen på gymnasialt yrkesutbildad arbetskraft.

Möjligheterna med yrkehögskolan för transportsektorn är stora, enligt flera intervjuade för rapporten. Främst lyfter de fram YH-utbildningar som en väg till rekrytering med flera fördelar, inte minst när det gäller LIA.

Företag får genom LIA både prov på hur praktikanten fungerar på arbetsplatsen och en uppfattning om vad eleverna får med sig från utbildningen. Företagen får därmed möjlighet att coacha praktikanten, och även att återkoppla om kursinnehållet till utbildningsanordnaren.

Att engagera sig i en utbildning ger därmed både en kontaktyta mot möjliga nya medarbetare och en chans att påverka utbildningarnas innehåll, vilket är värdefullt när kompetensbehovet snabbt förändras på grund av flera pågående teknikskiften.

Som avslutning på rapporten finns ett antal råd till medlemsföretag. Det gäller bland annat att gå igenom sitt rekryteringsbehov och jämföra det med utbudet av YH-utbildningar. Ett annat råd är att kontakta utbildningsanordnare för att diskutera möjligheter att engagera sig i utbildningar, att jämföra de resurser som idag läggs på rekrytering med de resurser som kan krävas för att engagemang i en YH-utbildning, och även att jämföra den nytta som det kan ge. Ytterligare råd är att utbyta erfarenheter med andra företag i branschen och att bidra till branschgemensamma insatser. Exempelvis kan det gälla kartläggning av kompetensbehov, informationsmaterial om yrkesroller, samt eventuella önskemål om nya utbildningar.

Yrkeshögskolan nu och framöver

Yrkeshögskolan är en eftergymnasial utbildningsform som startade 2009, där de två kanske mest utmärkande dragen är ett stort inslag av praktik eller LIA, lärande i arbete, och att utbildningarna som erbjuds ska matcha det aktuella kompetensbehovet i arbetslivet.

Under 2023 hade yrkeshögskolan omkring 60 000 utbildningsplatser, vilket kan jämföras med högskolan som under 2022 hade omkring 372 000 studenter². Men utbildningsformen står nu inför en kraftig expansion som på några år kommer att leda till mer än 40 000 nya utbildningsplatser på 477 utbildningar, varav 124 inom utbildningsområdet Teknik och tillverkning där flera utbildningar till transportsektorn finns.

Utbildningarna är fördelade på olika utbildningsområden med sammanlagt flera hundra yrkesinriktningar. Samtliga utbildningar är avgiftsfria och berättigar till studiemedel från CSN.

**Utbildningsplatser:
60 000 idag
100 000 om några år**

**Avgiftsfri och
berättigar till studie-
medel från CSN**

Kurser och program

YH-utbildningarna använder sig av ett poängsystem där 100 poäng motsvarar ett halvårs heltidsstudier. De är uppdelade på två nivåer – kurser och program.

Kurserna varar i upp till ett halvår (99 poäng) och riktar sig främst till de som redan är yrkesverksamma och vill fylla på med mer kompetens eller är i behov av omställning.

Programmen leder i stället normalt till en yrkesroll och är minst ett halvår långa (100 poäng), men de flesta programmen varar ett till två år (200 till 400 poäng). Program som är minst ett år långa kan leda till examen, och även här finns det två nivåer – yrkeshögskoleexamen och kvalificerad yrkeshögskoleexamen.

Ramverket SeQF har åtta nivåer där yrkeshögskoleexamen ligger på nivå fem och kvalificerad yrkeshögskoleexamen på nivå sex. Som jämförelse ligger gymnasieexamen på nivå fyra, medan examina från högskolan ligger på nivå sex till åtta där den högsta nivån är doktorsexamen.

**Kurser:
< 6 mån**

**Program:
> 6 mån - 2 år
> 1 år kan leda
till examen**

Praktik – lärande i arbete, LIA

Praktik är en viktig del av YH-utbildningarna och program som omfattar 400 YH-poäng eller mer innehåller minst 25 procent LIA.

Många företag väljer att anställa studenter som gör sin praktik hos dem, och omkring 50 procent av studenterna får jobb på den arbetsplats där de gjort sin LIA.

**Minst 25% praktik/
lärande i arbete
i programmen**

² <https://www.uka.se/om-oss/nyheter/nyhetsartiklar/2023-06-15-ukas-arsrapport-2023---den-senaste-statistiken-om-hogskolesektorn>

Ansökan och antagning

Antagningen till YH-utbildningar görs lokalt av de skolor som anordnar utbildningarna. Antagningskraven innehåller ett stort mått av flexibilitet vilket gör det möjligt för sökande med olika bakgrund att bli antagna till kurser och program.

Det generella behörighetskravet är gymnasieexamen eller motsvarande utbildning – från Sverige eller andra länder. Men det går också att bli behörig genom att ha en annan utbildning, praktisk erfarenhet eller någon annan bakgrund som gör det möjligt att tillgodogöra sig utbildningen.

Det finns idag inget gemensamt system för ansökan till YH-utbildningar utan ansökan görs direkt till de skolor som anordnar utbildningarna. En konsekvens är att studerande kan söka och antas till ett obegränsat antal utbildningar, och ofta leder det till sena återbud och en svårighet för

utbildningsanordnare att fylla platserna.

Ett gemensamt ansökningssystem finns dock på förslag, vilket skulle göra ansökan till YH-utbildningar lättare att överblicka³.

Anpassning till arbetslivet

Anpassningen av utbildningsutbudet till det aktuella kompetensbehovet i arbetslivet sköts av MYH, Myndigheten för yrkeshögskolan.

De skolor som vill anordna en utbildning ansöker hos MYH som kontinuerligt gör en bedömning av efterfrågan från arbetslivet utifrån egna analyser och

utifrån underlag som olika branscher och företag förser MYH med.

MYH strävar sedan efter att för-

delat anslagen mellan olika utbildningar för att på bästa sätt tillgodose det aktuella kompetensbehovet i arbetslivet.

Näringslivets roll

Utöver skolorna och MYH har näringslivet en viktig roll att spela i yrkeshögskolan.

Företag kan på olika sätt engagera sig i skolor som erbjuder utbildningar på företagets område. De kan bland annat medverka i planeringen av utbildningar, erbjuda gästföreläsningar, lokaler och utrustning, sitta med i utbildningens ledningsgrupp, erbjuda studiebesök och ta emot studerande på LIA.

De kan också lämna en så kallad avsiktsförklaring för en viss utbildning och den ingår då i det underlag som MYH utvärderar när skolor ansöker om att bedriva utbildningar. Avsiktsförklaringen består av svar på en rad frågor,

bland annat kring det behov företaget har och kring ambitionen att engagera sig i utbildningen, men det är inget bindande dokument.

Under 2024 pågår ett förändringsarbete med avsiktsförklaringarna med fokus på enkelhet för företagen, och på kvalitet framför kvantitet. Bland annat kommer utbildningsanordnare inte själva att kunna formulera en sammanfattning av företagets svar, utan bara välja att ta med eller radera företagets avsiktsförklaringar i sin ansökan om utbildningen.

En undersökning som MYH genomfört under 2024 visar att arbetslivets bidrag till YH-utbildningarna uppgår till totalt omkring 2,7 miljarder kronor. Av dessa är omkring 87 procent kostnader för LIA och LIA-handledning. Det visar att LIA är den i särklass viktigaste delen i arbetslivets engagemang, men MYH bedömer samtidigt att det finns stor potential när det gäller andra former för medfinansiering.

³<https://www.regeringen.se/contentassets/995fdff0970f4fb4a04aa28e5dcdf3e8/framtidens-yrkeshogskola-stabil-effektiv-och-hallbar-sou-202331.pdf>

Yrkesutbildning i andra länder

I ett internationellt perspektiv står sig svensk yrkesutbildning väl.

I olika länder finns det yrkesutbildning som är främst lärlingsbaserad eller främst skolbaserade. I de länder där lärlingsbaserad utbildning dominerar, till exempel Tyskland och Nederländerna, är sysselsättningsgraden inom tre år efter examen högst, men Sverige klarar sig bra och ligger på

fjärde plats i en jämförelse mellan åtta europeiska länder⁴.

Yrkeshögskolan plockar samtidigt upp flera av de sidor av lärlingsbaserade utbildningar i Tyskland som anses positiva, till exempel elevernas ansvar att själva söka praktik- eller lärlingsplatser.

Nuvarande utbud på transportområdet

Idag finns ett tiotal YH-utbildningar som rör transportsektorn, relativt jämnt fördelade mellan utbildningsområdena Transporttjänster och Teknik och tillverkning plus några inom Pedagogiskt arbete. De flesta av dem är program på omkring 1,5 år.

Under området Transporttjänster finns utbildningar för att bli bland annat fartygs- och maskinbefäl, logistik och speditör samt olika sorters pilotutbildningar.

Under Teknik och tillverkning finns utbildningar för olika typer av arbeten som tekniker – exem-

pelvis fordonstekniker, tekniker för maskiner och tunga fordon, diagnostekniker, batteritekniker, flygtekniker och marin serviceingenjör.

Slutligen finns utbildningar till trafiklärare under området Pedagogiskt arbete.

Utöver det finns det ingenjörsutbildningar med koppling till transportsektorn, exempelvis utbildningarna Electric Powertrain Engineering och Electromobility Design Engineer.

Pilotverksamhet – Nationell yrkesutbildning

Med start 2024 bedrivs en pilotverksamhet under två år med en ny utbildningsform för vuxna som heter Nationell yrkesutbildning, NY. Utbildningarna följer samma modell som på Yrkeshögskolan men är på gymnasial nivå (SeQF nivå fyra).

Tanken med utbildningsformen är att den ska komplettera de yrkesutbildningar som redan idag bedrivs på gymnasial nivå. En målsättning är att minska bristen på gymnasialt yrkesutbildad arbetskraft inom flera olika områden, inte minst genom att utbildningarna matchas med aktuellt behov i arbetslivet.

För att vara behörig behöver man en gymnasieexamen eller fylla minst 20 år det år utbildningen börjar, men det finns även andra sätt att bli antagen.

Liksom på Yrkeshögskolan är utbildningarna avgiftsfria och studiemedelsberättigande och innehåller LIA, lärande i arbete. Normalt är de mellan ett halvår

och två år långa, och leder till examen om de är minst ett år långa (200 poäng).

Transportföretagen ser positivt på den nya utbildningsformen som ett komplement till rådande utbud och bedömer att det finns många fördelar med Nationell Yrkesutbildning kopplat till Yrkeshögskolan.

⁴ https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/rapporter/lilly7_yrkesutbildningar-sju-europeiska-exempelpdf_1171773.html/Rapport+Yrkesutbildningar+sju+europeiska+exempel+webb_210609.pdf

Stora möjligheter för transportsektorn

Den stora möjligheten med yrkeshögskolan som flera intervjuade för den här rapporten lyfter fram, inte minst för transportsektorn, är att den ger en väg till rekrytering av nya medarbetare med flera fördelar.

Ur ett rekryteringsperspektiv är det främst LIA som de intervjuade nämner. LIA beskrivs som en kvalificerad praktik där praktikanterna inte bara ”går bredvid” utan deltar i ett aktivt lärande på arbetsplatsen.

En person beskriver hur företag som erbjuder LIA-platser får prov på två saker – inte bara hur praktikanten fungerar på arbetsplatsen under en längre tid, utan också vad eleverna får med sig från utbildningen. På det sättet får företaget möjlighet att lära känna och coacha praktikanten, och även återkoppla till utbildningsanordnaren kring kursinnehållet.

En intervjuad påpekar att det då är viktigt för företaget att arbeta på ett integrerat sätt kring rekrytering via praktik. Till exempel kan de undersöka vilka medarbetare som är bra pedagoger och lätt kan ta hand om någon som kanske känner sig osäker, och att hjälpa praktikanten att gå från teori till praktik.

En annan fördel som lyfts fram med YH är att när eleverna ska söka LIA-plats tvingas de arbeta systematiskt med att lokalisera och kartlägga företag inom sitt yrkesområde och bearbeta dem med information. Att på det sättet vänja sig att kommunicera med en arbetsgivare beskrivs som en värdefull erfarenhet.

Eller som en person uttrycker det sammanfattningsvis – i stället för att lägga tid och pengar på traditionell rekrytering kan företag bidra med resurser till en YH-utbildning genom att till exempel medverka i ledningsgruppen samt erbjuda LIA-platser, gästföreläsare och studiebesök. På det sättet får de en större kontaktyta mot möjliga medarbetare som de kan lära känna under en längre tid vilket ofta leder till lyckad rekrytering. På köpet bidrar de till att hjälpa unga in i arbetslivet.

Genom att engagera sig i en utbildning har företaget samtidigt stora möjligheter att påverka utbildningens innehåll och kan därmed få tillgång till skräddarsydd kompetens. Den möjligheten bör vara särskilt viktig för transportsektorn med tanke på de tekniskiften som nu påverkar kompetensbehovet i snabb takt.

I rapporten ”En transportsektor i förändring – ett kompetensperspektiv” från 2023 finns en genomgång av hur tekniskiftena påverkar kompetensbehovet inom olika delar av transportsektorn på kort och lång sikt⁵.

Rapporten pekar på det som många företag redan ser – att behovet av kompetens inom flera områden som elektrifiering, digital teknik, uppkoppling, fjärrstyrning, automation, alternativa bränslen, alternativ framdrift och nya material ökar snabbt vilket ibland innebär stora problem vid rekrytering.

De intervjuade ser alltså stora möjligheter för företag i transportsektorn att klara utmaningen med rekrytering genom att engagera sig på olika sätt i Yrkeshögskolan. De påpekar samtidigt att relativt få företag i transportsektorn tar vara på möjligheten på ett kontinuerligt och systematiskt sätt. I stället kanske de engagerar sig i en specifik gymnasieskola, och är aktiva främst när det behövs sommarvikarier eller när det är aktuellt med en anställning.

Här finns med andra ord finnas en underutnyttjad möjlighet för företag i transportsektorn.

En transportsektor i förändring -
ett kompetensperspektiv

2023

5. <https://www.transportforetagen.se/globalassets/kompetensforsorjning/digitalisering/transportsektor-i-forandring-ett-kompetensperspektiv.pdf?ts=8db150f0247a680>

Råd till medlemsföretag

Med bakgrund i de möjligheter och utmaningar som den här rapporten belyser när det gäller yrkeshögskolan och transportsektorn följer här några råd till Transportföretagens medlemsföretag.

- Gör en grundlig och systematisk genomgång av företagets kompetens- och rekryteringsbehov för de närmaste åren och undersök om det finns YH-utbildningar som motsvarar behoven.
- Kontakta utbildningsanordnare och träffa dem förutsättningslöst för att se vilka möjligheter det finns att engagera sig i en eller flera sådana utbildningar och vad det skulle innebära, till exempel genom att medverka i planeringen av utbildningar, erbjuda gästföreläsningar, sitta med i utbildningens ledningsgrupp, erbjuda studiebesök och ta emot studerande på LIA.
- Gör en jämförelse mellan de resurser som företaget idag lägger på rekrytering och på de resurser som kan vara aktuella för att engagera sig i YH-utbildningar, och utvärdera vilket som kan ge störst nytta och värde för företaget.
- Undersök vilka personer inom företaget som har intresse och förutsättningar att engagera sig, till exempel som handledare för en elev med LIA-plats.
- Gör en plan för hur företagets engagemang skulle kunna läggas upp.
- Om det inte finns YH-utbildningar som matchar ett visst kompetensbehov, diskutera med kollegor i branschen om de har liknande behov och kontakta utbildningsanordnare för att undersöka möjligheterna att etablera en ny utbildning.
- Utbyt erfarenheter med andra företag i branschen som har engagerat sig på olika sätt i YH-utbildningar och kanske rekryterat elever som gjort LIA hos dem.
- Bidra till branschgemensamma insatser för att ta fram underlag och rapporter om kompetensbehovet i branschen som MYH kan ta del av.
- Se till att medarbetarna har en tydlig bild av de karriärvägar som finns inom företaget för att uppmuntra vidareutbildning.
- Håll regelbunden kontakt med studie- och yrkesvägledare på lokala skolor och informera om kompetensbehov, yrkesroller och jobbmöjligheter, och även om YH-utbildningar som kan vara intressanta.

De här rekommendationerna riktar sig brett till alla medlemsföretag.

För den som har fler frågor om möjligheterna med Yrkeshögskolan för företag i transportsektorn eller vill återkoppla på något sätt går det bra att kontakta Transportföretagen, linda.stenstrom@transportforetagen.se

Transportföretagen

Box 5384, 102 49 Stockholm

Besöksadress Storgatan 19

Tel 08 762 71 00

kompetens@transportforetagen.se

transportforetagen.se

TRANSPORTFÖRETAGEN